

Maastricht

Werner Mantz werkte vrijwel gedurende zijn gehele loopbaan in opdracht. Hij maakte echter ook het nodige 'vrije werk'. Een belangrijk deel daarvan betreft zijn foto's van het oude Maastricht, waarvan de eerste daten uit 1932. Hij richtte zijn camera op oude stadswallen en -poorten, steegjes, kerken, parken en het oude stadhuis. In naoorlogse jaren maakte hij er zijn beroemde 'tegenlicht'-foto van de Stokstraat. Mantz voelde zich bij het realiseren van dit werk zelfs vrij om in de donkere kamer soms met een raster te werken. Bijzonder zijn de foto's die Werner Mantz maakte van de Wilhelminabrug over de Maas, die in 1932 in art-déco stijl was voltooid maar werd verwoest tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Iconische architectuur in Limburg

In 1932 fotografeerde Werner Mantz uitgebreid de grote, in traditionalistische stijl gebouwde kweekschool 'Immaculata' in Maastricht. Architect Frits Peutz, die in Limburg een belangrijke opdrachtgever van Mantz was, bouwde voor het Modehuis Schunck een 'paleis van glas' in het centrum van Heerlen. Mantz bracht fraai in beeld hoe de glasgevel enerzijds zorgde voor transparantie, maar anderzijds door de spiegelingen van het licht zijn omgeving en de zon en de wolken als het ware in zich opnam. Dat Mantz de werkelijkheid in zijn architectuurfoto's af en toe naar zijn hand zette, wordt duidelijk uit sommige bewerkingen waarbij een deel van de opbouw op het dak is weggeretoucheerd.

Landelijk Limburg

In het landelijk, in de Limburgse heuvels gelegen dorpje Cadier en Keer maakte Mantz een reeks foto's van enkele straten met de typisch witgekalkte huizen, boerderijen en schuren daarlangs – een straatbeeld uit de jaren vijftig dat niet meer als zodanig bestaat. In de bezettingsjaren 1940-1945 had hij hier een klein buitenplaatsje gebouwd waar zijn compagnon Karl Mergenbaum een deel van de tijd woonde. Ook elders in landelijk Limburg voltooide Mantz foto-opdrachten.

Provinciale wegen Limburg

De Provinciale Waterstaat Limburg verzocht Werner Mantz in 1938 om gedurende vier seizoenen de nieuwe provinciale wegen te fotograferen. Hij voerde de opdracht uit in 1938-1939. Ze resulteerde in een lange reeks opnames die inmiddels grote historisch-topografische

Werner Mantz, *Stokstraat Maastricht*, 1950. Collectie Bonnefanten

waarde heeft, want het betreffende landschap is radicaal veranderd. De wegen liggen er maagdelijk bij, op een enkele uitzondering na zijn ze op inmiddels onvoorstelbare wijze vrij van verkeer en waar nog wel een auto of fietser voorbijkomt, lijken ze door de fotograaf daar geplaatst. In de bermten staan vastgesnoerde jonge boompjes keurig in het gelid: de moderne tijd kon beginnen. Mantz had ook oog voor de bijzondere kruisbeelden die hier en daar langs de wegen stonden.

Religie

Met enige regelmaat kreeg Werner Mantz opdrachten die waren gerelateerd aan de bouw van kerken in de provincie Limburg. Hij wist de specifieke architectuur naar krachtige vormen op het platte vlak te vertalen. Gebruik makend van het schuin door de vensters invallende daglicht, en zelfs bij enig tegenlicht, kon hij het bijzondere karakter van de kerkinterieurs zonder verlies van detail weergeven. In elk geval vóór 1936 fotografeerde Mantz in de Basiliek Onze-Lieve-Vrouwe-Tenhemelopneming de Maria-met-kindsculptuur die bekend staat als 'Sterre der Zee'. Naar schatting is de foto tienduizenden keren in koperdiepdruk of anderszins gereproduceerd.

Gemeente-Spaarbank Maastricht

Begin jaren vijftig was Werner Mantz enige tijd de 'huisfotograaf' van de Gemeente-Spaarbank in Maastricht. Deze foto's werden ingezet als persbeelden en voor verschillende reclamedoeleinden van de bank. Mantz gebruikte al zijn kunnen voor de opnamen van het interieur van de zogenoemde 'spaarbankbus', waar het ongetwijfeld moeilijk was om voldoende afstand te nemen voor het maken van een goede ruimtelijke weergave.

Fotoreizen

Werner Mantz maakte verschillende 'fotoreizen' samen met zijn compagnon Karl Mergenbaum, onder meer naar Praag in 1930. Andere reizen leidden naar Zwitserland (1952), Frankrijk (1956) en Joegoslavië (1963). Hij fotografeerde architectuur en landschappen met een even groot vormgevoel als waarmee hij in Keulen en Maastricht zijn opdrachten realiseerde. Duidelijk is dat hij ook hier nauwkeurig componeerde en opnieuw het licht en de schaduw voor zich liet werken. Overigens maakte hij ook prentbriefkaarten van zijn reisfoto's.

Het Schürmann & Kicken Portfolio

Vlak na de succesvolle solotentoonstelling van Werner Mantz in Galerie Lichttropfen in Aken in 1975, stelden de initiatiefnemers een portfolio samen met tien afdrucken in een doos van evenzovele voor Werner Mantz karakteristieke beelden uit de periode 1927-1935. Mantz drukte de foto's speciaal voor deze uitgave af; het portfolio verscheen in 1977 in een oplage van vijfentwintig exemplaren plus tien 'artist's editions'. Langs deze weg hebben veel werken van Mantz een plek in internationale museale en particuliere collecties gevonden. De uitgave van deze tien foto's markeert de wereldwijde 'herontdekking' van Werner Mantz. In hetzelfde jaar werd zijn werk opgenomen in de zesde Documenta in Kassel, de belangrijkste tentoonstelling van actuele beeldende kunst sinds 1955.

De foto's die in deze tentoonstelling bij elkaar hangen, behoren lang niet altijd tot dezelfde opdracht. Ze zijn hier bij elkaar geplaatst vanwege de overeenkomsten in onderwerp, thema of compositie. Alle afdrucken zijn *vintage* – gemaakt door de fotograaf zelf of onder zijn toezicht – en afkomstig uit verschillende binnen- en buitenlandse collecties. Veel afdrucken zijn ooit voor publicaties gebruikt of hadden een archieffunctie. Ze vertonen daar soms nog de zichtbare sporen van in de vorm van kleine beschadigingen en verkleuringen.

Deze tentoonstelling is in samenwerking met het Nederlands Fotomuseum en Werner Mantz Stichting gerealiseerd.

Artistiek directeur

Stijn Huijts

Gastcurator & tekst

Frits Gierstberg

Projectleider

Marijntje Knapen

Projectassistent

Suzanne Wewers

Ontwerp

Pati Petrykowska/Bonnefanten

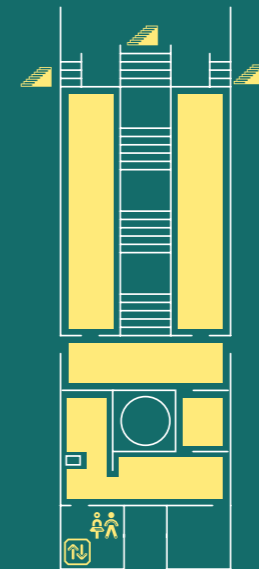
Drukkerij

Drukpartners Zuid B.V.

Het Bonnefanten wordt gesubsidieerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de Provincie Limburg en de VriendenLoterij.

We danken alle rechthebbenden voor hun vriendelijke toestemming om hun materiaal te reproduceren. Mochten er, ondanks ons intensief onderzoek, rechten over het hoofd zijn gezien, gelieve contact op te nemen met de uitgever teneinde legitieme rechten te compenseren.

Alle werken: ©Werner Mantz/VG-Bildkunst, Bonn/
Nederlands Fotomuseum

www.bonnefanten.nl
+31 (0)43 3290 190

DEEL JE ERVARING

@bonnefanten
#bonnefanten

GRATIS WIFI

Bonnefanten gast

OPENINGSTIJDEN MUSEUM

Dinsdag t/m zondag, 11.00 – 17.00

Coverbeeld: Werner Mantz, *Portret van een vrouw*, 1935.
©Werner Mantz/Nederlands Fotomuseum

WERNER
MANTZ

THE
PERFECT
EYE

NEDERLANDS

BONNEFANTEN

Werner Mantz: *The Perfect Eye*

De fotografie van Werner Mantz (Keulen, 1901 – Maastricht, 1983) neemt in de geschiedenis van de fotografie een uitzonderlijke plek in. Hij was een groot vakman en zijn beeldtaal was uniek. Mantz wist de eigentijdse architectuur op fotografische wijze te begrijpen. Ook vandaag nog is zijn werk een inspiratiebron voor de architectuurfotografie.

Toen Werner Mantz tegen het einde van de jaren dertig als migrant naar Nederland kwam, had hij in Keulen al een succesvolle loopbaan als architectuurfotograaf en portrettist achter de rug. Aan het Vrijthof in Maastricht bestierde hij met zijn compagnon Karl Mergenbaum vanaf 1932 een fotostudio die ook na de oorlog grote bekendheid genoot. Hij specialiseerde zich in onder meer het kinderportret.

Mantz sloeg met zijn werk een brug tussen opdrachtfotografie en artistieke stromingen in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw zoals het Bauhaus. Daarom is hij wel de ‘missing link’ in de fotogeschiedenis genoemd. Hoewel hij internationaal bekend staat om zijn architectuurfoto’s uit Keulen, heeft hij ook in Limburg veel architectuur gefotografeerd. Lange tijd is vergeten dat hij ook veel andere werk maakte, zoals reclamefotografie, productfoto’s, industriële fotografie, opnamen van Limburgse wegen, religie en ‘vrij werk’ van oud Maastricht. Nooit eerder is zijn werk zo uitgebreid getoond als nu in het Bonnefanten.

Kapsalon Pickenhahn

In 1926 fotografeerde Werner Mantz kapsalon Pickenhahn in Keulen, die net was verbouwd naar een ontwerp van architect Wilhelm Riphahn. Laatstgenoemde was dermate enthousiast over de foto’s dat hij Mantz inhuurde om ook andere gebouwen van zijn hand te documenteren. Voor Mantz begon een vruchtbare periode met talloze opdrachten van architecten die waren betrokken bij het Nieuwe Bouwen in Keulen. Deze architectuurstroming was gerelateerd aan het Bauhaus. De betreffende architecten wilden modern bouwen, met aandacht voor lichte interieurs, frisse lucht en hygiëne. Ze werkten veel met beton, glas en staal.

Siedlungen in Keulen

De zogenoemde ‘Siedlungsbau’ is een van de bekendste vormen waarin het Nieuwe Bouwen in Keulen gestalte kreeg. Het gaat hierbij om stadsuitbreidingen in de vorm van nieuwbouwwijken, met veel zogenoemde ‘strokenbouw’.

Mantz maakte een aantal van zijn meest iconische foto’s in deze Siedlungen, die bijnamen droegen als het ‘Blauwe Hof’ of de ‘Witte Stad’. Befaamd zijn de opnamen van de gevels met ritmisch geordende balkons, waarvan de schaduwen vertellen over de structuur van het interieur. Hij gebruikte altijd schaduwen, en dus de stand van de zon, om de typerende vormen zoals de symmetrie en de verschillende ritmes in de gevels duidelijk te laten uitkomen.

Werner Mantz, *Interieur kapsalon Pickenhahn, Drususgasse, Keulen, 1926*. Architect Wilhelm Riphahn. ©Werner Mantz/ Nederlands Fotomuseum

Het archief van Werner Mantz vormt de meest uitgebreide documentatie van het Nieuwe Bouwen in Keulen. Het is van grote waarde voor de architectuurgeschiedenis en wordt ingezet bij de renovatie van de wijken.

De Pressa

De Pressa was een ambitieuze internationale manifestatie over journalistiek, die in 1928 plaatsvond op een groot terrein op de rechteroever van de Rijn. Gedurende vijf maanden presenteerden 43 landen er tentoonstellingen en activiteiten. Voor de bouw van de paviljoens werd een keur van architecten uitgenodigd: Riphahn & Grod ontwierp het ‘Haus der Kölnischen Zeitung’; Erich Mendelsohn bouwde het Paviljoen voor mediamagnaat Rudolf Mosse en Hans Schumacher het ‘Haus der Arbeiterpresse’. Werner Mantz fotografeerde ze uitgebreid en maakte er enkele van zijn meest bekende foto’s. Met name het frontale aanzicht van de symmetrische gevel van het ‘Haus der Kölnischen Zeitung’ groeide uit tot een symbool van de Pressa.

Het moderne leven

Keulen kende in de jaren twintig en begin jaren dertig een bruisend cultureel- en uitgaansleven. Theaters, bioscopen, bars en restaurants waren zeer populair. Er kwamen ook ‘Vergnügungspalaste’ – ‘paleizen van vermaak’, die in de stijl van het Nieuwe Bouwen werden opgetrokken. Van de verantwoordelijke architecten ontving Mantz opdrachten om deze werken te fotograferen. Zijn nauwkeurig georkestreerde opnamen bieden een fraai tijdsbeeld. Dat geldt ook voor Mantz’ foto’s van de grote nieuwe warenhuizen. In opdracht fotografeerde hij het nieuwe verschijnsel van de verlichting van en op de gebouwen. Dankzij de komst van elektrisch licht kreeg het stadscentrum ook ’s avonds en ’s nachts een moderne aanblik.

Villa’s

Meer nog dan de Siedlungen kwamen vrijstaande villa’s symbool te staan voor het Nieuwe Bouwen. Hun fotogenieke karakter droeg daar zeker aan bij. Mantz maakte de structuur van deze huizen met zijn foto’s helder en inzichtelijk. Met zorg koos hij zijn standpunten en wachtte hij op de juiste belichting door de zon van de verschillende vlakken en vormen in de gevels en de rechthoekige of ronde uitbouwen en -kragingen. Verder besteedde hij aandacht aan de manier waarop het huis in de omgeving was geplaatst, met het omringende groen en de vaak nog jonge bomen. Ook in Limburg fotografeerde

Werner Mantz, *Gemeente-Spaarbank, Maastricht, 1951 - 1953*. ©Werner Mantz/Nederlands Fotomuseum

Mantz met grote precisie en oog voor hun vorm de villa’s en huizen van de hand van verschillende architecten, onder wie Alphons Boosten.

Interieurs

Mantz fotografeerde interieurs van woningen in opdracht van individuele (interieur-) architecten en meubelontwerpers. Hij documenteerde vele interieurs van woonhuizen in Siedlungen waarbij de moderne en efficiënte inrichting centraal stond, in het licht van de ambitie om comfortabele en gezonde maar ook betaalbare woonruimte voor de middenklasse te creëren.

Scholen

Werner Mantz heeft in Duitsland en Nederland talloze scholen gefotografeerd die waren gebouwd volgens de principes van het Nieuwe Bouwen zoals lichte interieurs, frisse lucht en hygiëne. Ze vormden een vast onderdeel van de stadsvernieuwing. In een aantal gevallen fotografeerde hij de bijzondere openluchtscholen die in zwang raakten. De leerlingen konden er profiteren van de gezonde buitenlucht doordat de gevel van dergelijke scholen tijdens de les gedeeltelijk of zelfs geheel kon worden geopend.

Mijnbouw

In 1938 ontving Werner Mantz van de Staatsmijnen in Limburg de opdracht om 52 foto’s te maken van het Staatsmijnbedrijf. Hij slaagde erin om de zeer diverse, op het oog gecompliceerde en soms ook ongewoon grote bouwwerken helder en begrijpelijk in beeld te brengen.

De Staatsmijnen Emma en Maurits fotografeerde hij al in eerdere jaren. Met het kader van zijn camera maakte hij de afzonderlijke gebouwen visueel los van de complexe omgeving waarvan zij deel uitmaakten, waardoor hun bijzondere vormen nadrukkelijk spreken. De foto’s van Mantz in de Limburgse mijnstreek zijn van bijzondere waarde onder meer omdat deze industrie, ooit de grootste van Nederland, na de in 1965 aangekondigde sluiting vrijwel geheel van de aardbodem is verdwenen.

Industrie

Vanuit de industrie en de mijn-, wegen- en bruggenbouw in Duitsland kreeg Mantz veel uiteenlopende opdrachten. Zo fotografeerde hij de modernistische nieuwbouw van de Opelfabriek. Bij de watertoren bij de Fordfabriek richtte hij zijn camera bij hoge uitzondering schuin omhoog, om de monumentaliteit van de constructie te benadrukken. Bij Frechen fotografeerde hij de mijnbouw met de hoogste schoorstenen. Ook maakte hij een reportage over de nieuwe ‘Rollei-Werke’ van de firma Francke & Heidecke in Braunschweig, waar met grote precisie camera’s werden gefabriceerd.

Foto’s voor reclame

Met enige regelmaat kreeg Werner Mantz opdrachten op het gebied van de reclame. Zijn foto’s werden dan door hemzelf of andere grafisch vormgevers opgenomen -

Werner Mantz, *Anonim, communicantje, Maastricht, 1957*. ©Werner Mantz/ Nederlands Fotomuseum

‘gemonteerd’ in advertenties en affiches. Mede door de technisch perfecte weergave hebben ze een eigen visuele kracht en uitstraling. Deze foto’s sluiten in hun beeldtaal – scherpste, detaillering, nadruk op stofuitdrukking – nauw aan bij de Nieuwe Fotografie, een kunstvorm die ontstond rond 1920, waarbij de nadruk werd gelegd op de fotografische techniek en de gefotografeerde voorwerpen ondergeschikt waren aan de beelcompositie. Mantz maakte fotomontages en dubbeldrukken voor onder andere warenhuis Leonard Tietz, die laten zien dat zijn creativiteit zich niet beperkte tot de ‘objectieve fotografie’.

Vroege fotografie

Werner Mantz fotografeerde al in zijn tienerjaren in Keulen. Hij interesseerde zich voor schoonheid en de historische betekenis van wat hij vastlegde. In 1920 fotografeerde hij de overstrooming van de oude binnenstad. Door van zijn opnamen prentbriefkaarten uit te geven, verdiende hij zijn eerste boterham. Buiten de stad fotografeerde hij het landschap en de Rijn. Hij drukte zijn foto’s af met 19de-eeuwse technieken, waarmee hij een schilderachtig effect bereikte. Dat leerde hij tijdens zijn opleiding in München.

Portretten

Bij de duizenden portretten die Mantz maakte, valt op hoe hij elk individu een eigen uitstraling gaf aan de hand van belichting, houding, positionering in het beeldvlak, achtergrond en eventuele objecten. Hij wist met zijn latere portretten modern ogende composities te maken door de soms radicale afsnijdingen van het kader. Opmerkelijk is ook een aantal hondenportretten uit zijn Keulse jaren. In Maastricht nam zijn portretfotografie een hoge vlucht. Hij specialiseerde zich in het kinderportret, waarbij hij werkte met een 6x6 Rolleiflex. Met zijn portretten van communicantjes verwierf hij regionale faam. Ook in zijn studio werkte Mantz uitsluitend met daglicht.

Kunstreproductie

In zijn Keulse atelier begin jaren twintig specialiseerde Werner Mantz zich behalve in portretfotografie ook in de fotografische kunstreproductie. Hij documenteerde het werk van een aantal schilders en beeldhouwers uit de kring van en rond de Keulse Progressieven, zoals Heinrich Hoerle, Anton Räderscheidt en Josef Pabst. De opnamen van de figuratieve beeldjes van Pabst werden als prentbriefkaart verkocht.